

'מהודו ועד כוש' – על כשרות התרנגולים ה'חדשים'

פולמוסים רבים התעוררו בדורות האחרונים בעניין היתר אכילת תרנגולי הודו, שלא היו ידועים עד אז באירופה. הפוסקים נדרשו לשאלה זו מאחר ותרנגולים אלו שונים בצורתם, גודלם ותוארם מן התרנגול המצוי, וא"כ צריך שיהיה מקור מוסמך להיתר אכילתם, שהרי עופות נאכלים במסורת¹. אולם בעיון בתשובות שנכתבו בנושא זה מתברר שחלק מהפוסקים שהתירו את 'התרנגולים החדשים' על סמך תיאור מסויים לא בהכרח עסקו בתרנגול ההודו שאנו מכירים כיום, אלא בסוגים אחרים של תרנגולים, חלקם בתרנגולי קוצ'ין, אחרים בתרנגולי קפריסין ועוד².

ראשית נקדים שהכינוי 'תרנגול הודו' מקורו בשיבוש, שכן תרנגול זה המוכר היום לכולנו מוצאו אינו בהודו אלא במקסיקו שבאמריקה, וכתוצאה מהבלבול שנוצר כשסברו בגילוי אמריקה שגילו את הודו, 'הודבק' הכינוי 'תרנגולי הודו' (אינדיק בידיש) לתרנגולים שהגיעו מהייבשת החדשה.

בשו"ת יהודה יעלה למהר"י אסאד חלק יו"ד סי' צד דן לפני כמאה ושישים שנה בתרנגולים המכונים [עד היום] 'תרנגולי קוצ'ין' ('קאשינ-חינא')³. מקורם של תרנגולים אלו כנראה בסין, וכנראה צורף להן שם המחוז 'קוצ'ין' שבדרום מערב הודו כי אליו הגיעו מסין, וממנו שווקו לאירופה. תרנגולים אלו כונו אז במזרח אירופה

1 שו"ע יו"ד סי' פב סע' ב-ג [בשונה מבהמות שמספיק בהן סימנים ואין צריך מסורת, ראה שו"ע שם סי' עט סע' א].

2 לבירור זה הגעתי, בסיוע ראש מכון שלמה אומן הרב יואל קטן, במהלך ההדרתינו את ספר השו"ת החשוב והמפורסם של רבי יהודה אסאד, 'שו"ת מהרי"א - יהודה יעלה', במסגרת מפעלי 'מכון שלמה אומן'. רבנו חי בין השנים תקנ"ד-תרכ"ו, שימש שנים רבות כרבה של העיר סרדהל (סערדאהעל; כיום - דונאיסקה סטרדה, דרום סלובקיה), ונחשב מגדולי רבני הונגריה בתקופתם של החת"ס ובנו הכת"ס. ספר השו"ת שלו מלא וגדוש בתשובות מאלפות, מחכימות ומקיפות בגאונות עצומה על ארבעת חלקי השו"ע. חלק יו"ד של השו"ת יצא לאור בשעט"ו בימים אלו במהדורה חדשה מפוארת ומתוקנת, 151 שנה אחר פטירת המחבר בכ"ג סיון תרכ"ו. והנה מהרי"א הקדיש לנושא זה ארבע תשובות מלאות וגדושות בחלק יו"ד סי' צב-צד ובחלק אה"ע-ח"מ סי' עדר (וכן בקצרה בסי' ער לעניין תרנגול מסוג פנינה), ועיי"ש בהערות במהדורתנו, ונוכחנו לראות כי סוגים וכינויים רבים ישנם לתרנגולים השונים מהזן הרגיל, חלקם שווים זה לזה וחלקם שונים. לא נעסוק כאן בשאלת היתר הכלאות של זנים מסויימים עם זנים אחרים, על כל זה עיין גם במאמרו של הרב אמיתי בן דוד בכתב העת צוהר תשס"ב, בחלק 'אהל אבי העזרי' עמ' שפה-תג.

3 וכך גם בחלק אה"ע-ח"מ סימן עדר: 'התרנגולים שבאו ממדינת חינא לכאן, והמה שווים בסימני טהרה עם שלנו, רק שמשונים בקומתם ובתמונתן'.

גם 'תרנגולים אנגליים' ('ענגלישע הינער'), כי נפוצו באירופה דרך אנגליה, לה היה כידוע קשר מאסיבי עם הודו. כך רבי צ"ב אירבך בפירוש נחל אשכול לספר האשכול מהדורתו (ח"ג עמ' 63) כותב על 'התרנגולים שקורין אינדישע הינער שבאו זה שלוש מאות שנה מארץ הודו לאיענגלאנד ומשם לאשכנז' וכו', אך לא ברור אם כוונתו לתרנגולי הודו שלנו (והוא ממשיך לכנות את אמריקה 'הודו') או לתרנגולי קוצ'ין וכד'. כינוי אחר של תרנגולי קוצ'ין היה 'תרנגול שנגחאי', ע"ש מקורם בסין. מהר"י אסאד בתשובה הנ"ל מצטט את מכתבו של הרב נתן אדלר מאנגליה⁴ שכתב להתירם, וזה תורף מכתבו:

לאנדון 5620 [תר"ך]... ועל דבר שאלתו שאלת תורה בדבר העופות שקורין בלשון ענגלישע הינער, לדעתי כוונתו על התרנגולים גדולים שקורין קאשין חינא⁵, אשר לפנים היו בארץ קדם ועכשיו נתגדלו במקומנו⁶. עליהם נשאלתי מכבר מכמה מקומות, והשבתי להם כי במקומנו יש לעופות הנ"ל מסורת טהרה משנים קדמוניות, כי הם ממש כמו תרנגולים שלנו רק הם גדולים מהן. גם אנשי[ם] נאמנים מהודו סמוכין לארץ Cochinchina אומרים לי שאוכלים בלי שום פקפוק⁷. וכיוון שאין במקומות אחרות מסורה לא לאיסור ולא להיתר גם לעניות דעתי נראה שמוותרין בלי שום פקפוק...

מהרי"א מביא תיאורים נוספים של התרנגולים החדשים וכינויים אחרים שלהם, וכך בסי' צד הוא מזכיר 'חיניזשע הינער', ובסוף סי' צד (בד"ה האחרון כשהוא מביא את דבריו של בנו של רבו מהר"מ בנט) הוא מזכיר תרנגולים שהובאו מהאי קיבריץ (קיפרוס, קפריסין). ובסופו של דבר מהרי"א התיר לאוכלם. עוד קודם בסי' צב [ד"ה ועוד מילין, ד"ה 'הנה על פערל', ד"ה הנה זה שבועיים] הזכיר את הזן הנקרא 'פרל הינער'⁸.

- 4 אין זה הגאון ר"נ אדלר רבו של החת"ס, כי אם בן דודו, שהיה רב בהמבורג ואח"כ באנגליה.
- 5 קוצ'ין-סין. קוצ'ין הוא מחוז בדרום מערב הודו, ויש מין של תרנגולים שנקראים עד היום תרנגולי קוצ'ין, שהם מעט יותר גדולים מהתרנגולים המצויים. מקור התרנגולים האלו כנראה מסין, והם כונו תרנגולי קוצ'ין-סין.
- 6 לדעת המשיב הרב אדלר מלונדון, השואל שכתב 'תרנגול אנגלי' התכוון לתרנגולי קוצ'ין, שגידלו אותם בזמנו באנגליה ולכן הם כונו במזרח אירופה 'ענגלישע הינער' - תרנגולים אנגליים.
- 7 עיין שו"ת דברי חיים תשובות נוספות סי' ה, שם נקראו תרנגולי קוצ'ין 'קארקחינער הינער', ובהע' כב שם נכתב שצ"ל 'קאקחינער' (קאקי=קוצ', וגם האותיות ה-ח מתחלפות), וציינו להעתק תשובת הגאון מלאנדון בדברי רבינו כאן.
- 8 תרנגול מסוג פנינה (בחלק אה"ע-חור"מ סי' ער אסר לאוכלו, והצריך הכשר לכלים שנתבשל בהם). וראה להלן דברי השואל ונשאל בזה, ובהע' 15.

ברור שמהרי"א והרב אדלר לא התייחסו כאן לזן שנקרא היום 'תרנגול הודו'. אפשר לדון עד כמה תרנגולי הודו דומים לתרנגולים הרגילים ואם המסורת של אלו תקפה גם עליהם, אך צריך לזכור שלתרנגולי קוצ'ין שעליהם דנו שם הייתה מסורת כשרות מיהודי האיזור, כפי שהעיד הרב אדלר. לעומתם, תרנגולי הודו גדולים הרבה ושונים הרבה בצורתם מהתרנגולים המצויים, וגם מתרנגולי קוצ'ין - הגדולים רק במעט מתרנגולים רגילים, ושונים מהם רק בנוצות המכסות את רגליהם⁹. ייתכן גם שהם דנו בתרנגולים שמוצאם מקפריסין [ולא לתרנגול קוצ'ין הנ"ל], וכבר המהרי"א הזכיר בעצמו להיתר את המין 'קובריצער הינער' או 'קיבריץ' (שהם תרנגולי קפריסין) לעיל סוף סי' צב, וכן בסוף סי' צד הנ"ל בשמו של הגר"ח מצאנז.

וכך נכתב בשו"ת דברי חיים יו"ד ח"ב סי' מה:

...אולם בגלילותינו נמצאים איזה מין עופות, לא ידעתי אם המה כמו שמצויים ביניכם. והנה זה כמה שנים אשר נגידי עירנו ההולכים בבתי השרים הגידו לי לפי תומם איך שהשרים [=בעלי השררה] הביאו עופות מאי אחד סמוך לארץ ישראל [=קפריסין], והנה במשך הזמן התחילו לרבות העופות הללו, ולא התרתים מטעם הנ"ל. ולאחר ב' וג' שנים איקלעו לאתרין שני אנשים חשובים ממדינת פולין הדרים כעת בארץ הקדושה, והמה ניכרים בקהילתינו שהמה בעלי תורה ויראה וחשובים למאוד בארץ מגורותם, והמה העידו לפני שמזה האי שהביאו למדינתנו כנ"ל, מזה האי הסמוך לארץ הקדושה מביאין לארץ הקדושה אותן העופות, ונאכלין שם על פי מסורה מכמה מאות שנים, אולי עוד בימי התנאים, ועל פי זה אין שום חשש כלל לכולי עלמא, והתרתיה להם. אך בביתי נזהרים מלאוכלם בלי נדר. ומעתה אשים קנצי למילין. והיה שלום.

וכן משמע בשו"ת שואל ומשיב מהד' קמא ח"ב סי' קנב, בציטוט מכתב שקיבל רי"ש נתנזון מהרב נפתלי חיים הורוויץ:

מכתב תלמידו הגיעני אודות עופות קובריצר, והנני להודיעו אשר בירושלים עה"ק קניתי אחד מהם לדוגמא, ועוד אחד קניתי בקהילת איזמיר, כי בקיברוץ גופא לא יכולתי לקנות שמה עבור כי שם לא נמצא יהודי כלל בכל אונזלין גרעקיש ואינם מבינים כלל לשונינו וכו'... ויעצו אותי אנשי אה"ק אשר היו עמדי בספינה לקנות באזמיר כי מהלך יום מקובריצר לאזמיר.

גם כאן נראה בבירור שאין כוונתם לתרנגולי הודו אלא לתרנגולי קפריסין.

9 בחלק מספרי השו"ת נקראו תרנגולי הודו 'אינדיק' או 'הינדי'.

10 ראה תמונות להלן בסוף המאמר.

ובכל זאת נראה שפוסקים רבים למדו מהיתר תרנגולי קוצ'ין להיתר תרנגולי הודו או להיפך, שגם הם כונו במקומות מסוימים 'תרנגולים אנגליים', כגון בשו"ת מהר"ם שיק יו"ד סוף סי' צט:

וא"כ הני תרנגולים החדשים שנקראו **קאקי חינו"א** [=תרנגולי קוצ'ין] או **אמערקאנישע הינער** [=תרנגולי הודו] אם יתברר ע"י שני עדים כשרים... שאוכלין אותם בא"י או בשאר מקומות שבאו מהתם שנוכל לסמוך עליהם... משמע מדבריו שאם נתיר את ה'תרנגולים החדשים', נתיר את שניהם למרות השוני, או שאולי אף לא הכיר שמדובר כאן על שני סוגי תרנגולים שונים מאוד זה מזה. וכגון רבי עובדיה הדאיה בשו"ת ישכיל עבדי ח"א יו"ד סי' כ:

ובפרט שגם פעה"ק ירושת"ו ובמקומות אחרים נוהגים לאוכלו באין פוצה פה ומצפצף... והדין דין אמת ויציב ונכון וקיים. אלא שאעיקרא אין אנו צריכין לכל זה בנידון דידן¹¹, דאני הרואה דכבר בא מפורש נידון דידן עצמו להיתר בכנה"ג בסי' פ"ב הגב"י אות כ"ז (והובא ג"כ שם בזבחי צדק אות י"ז) וזו לשונו, מה שאנו קורין תרנגול **ענגליש"י הינד**¹² מותר, אף על פי שהודו כפוף כדוכיפת מ"מ כל סימני טהרה יש בו וכו', עכ"ל. ושם בזבחי צדק סיים עלה וזו לשונו, ויתכן שזהו שקורין אותו פה בגדד יע"א ד"ך אל הנד' **והוא בא מערי הנדיא**¹³ ואנחנו אוכלין אותו. עכ"ל. וע"ע בבאה"ט ביו"ד סי' כ"ג ס"ק ח' ובפת"ש שם ס"ק י"ב **בעוף אינדיק** יעו"ש. וא"כ הדבר ברור דמותר לאוכלו באין שום ספק... הצעיר עבדיה הדאיה ס"ט.

נראה א"כ מדברי הישכיל עבדי שעיקר תשובתו עסקה בהיתר אכילת תרנגול ההודו¹⁴, ולמד שיש להתירו מהיתר תרנגולי קוצ'ין [=אינגליש הינר], וגם כאן לא ברור שכל הנוגעים בדבר התכוונו לאותו סוג תרנגול.

וכתב רבי חזקיה פלויט תלמיד החת"ס בספרו ליקוטי חבר בן חיים (עמ' מ, בהערות על שו"ת מהרי"א יו"ד סי' צב):

קובצינר היהנער [כנראה צ"ל קובריצר הינער] ראיתים בעיניי בבית הגאון כתב סופר זי"ע ששלחו (לי) [לו] מירושלים, אבל היה להם יכולת לעוף כתרנגולים שלנו, משא"כ בהני **קאחעכינא היהנער** שאינם יכולים לעוף אפילו

11 היינו לסמוך על מסורת היתר אכילה במקום אחר.

12 כאן התחלפה בהעתקה מכנה"ג בט"ס האות 'ר' ב 'ד', ובמקום ענגליש 'הינר' [היינו התרנגול האנגלי הנ"ל] נכתב 'הינד' [אנגלי-הודי].

13 קוצ'ין שבדרום מערב הודו.

14 בתשובה שם כונה 'תרנגול הינד'.

גובה שתי אמות, וגם קולם משונה. ומאז תמהתי על המחבר זי"ע [=מהרי"א] למה לא ציווה להביא מין התרנגולים שקבלו שם עדות עליהם, וכי **אשמא, שנקראו בשם קאחעכינא היהנער, ניקום ונסמוך?**

מדבריו ניתן לראות שגם הוא התקשה בדברי הפוסקים כיצד למדו ממין אחד למין אחר.

ואולי כדוגמת זה ניתן לראות בשו"ת שואל ונשאל לרבי כלפון משה הכהן מג'רבה ח"ב י"ד סי' קסד, שדן בויוכו הגדול בין רבני תוניס בכשרות תרנגולי פנינה, וזו לשונו:

נשאלנו מידידינו החכם השלם הדיין המהולל והכולל כמהר"ר יעקב הכהן הי"ו מילידי עירינו, וכעת הוא הרב בעיר גפ'צה יע"א, על דבר התרנגולות של ארץ כוש (דזאג' בר אלעביד¹⁵) אם הם מותרים או לא, כי שם בעירם אסרו אותם מעת שראו דברי הרב אוהב משפט יו"ד סי' נ"ד, שנשאל הרה"ג מהר"י זיתון על זה, ואסר. אך שמע שבכפרים הסמוכים להם אוכלים אותם בשופי בראש כל חוצות, וסומכים על עדות הרה"ג מהר"ם שתרוג ז"ל בספרו ישיב משה ח"ב סי' י"ב. ואותנו שאל להודיעו דעתנו בזה להלכה ולמעשה.

תשובה: **המדקדק היטב בתשובות הרבנים הנזכרים יראה שיש שינוי לשון**, כי מהר"י זיתון ז"ל כתב אודות העופות של ארץ כוש, ומהר"ם שתרוג ז"ל כתב דג'אג' בר לעביד, וא"כ היה נראה דאין מזה לזה סתירה, **דזה מיירי באותם הנקראים עופות של ארץ כוש וזה מיירי באותם הנקראים דזאג' בר לעביד**, ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי. אך לא יתכן זה רק אם מצד המציאות יש מזה שני מינים, אבל אם מצד המציאות לא יש רק מין אחד ונקרא לפעמים כך ולפעמים כך אזי צ"ל דסתרי אהדדי ופליגי.

מדבריו משמע שאין ללמוד ולדמות היתר או איסור ממין אחד למין השני, אף שמקורם לכאורה באותו האיזור ואף שמם דומה¹⁶, ומהרי"ז שאסר דיבר על מין שונה ממהרמ"ש שהתיר. ואף כתב שאם אכן יתברר שזה אותו מין רק שנקרא בשמות שונים, נמצא שהם חולקים זה על זה¹⁷.

15 תרנגול פנינה, מקורם בארץ כוש, הזכרים כונו 'סראדך' בר אל עביד', והנקבות כונו 'דג'אג' בר אל עביד' [=תרנגולת העבדים]. ובאירופה נקראו 'פרל הינר' וכד'.

16 בלשונו כינה את המין הראשון 'עופות מארץ כוש' ואת המין השני 'דזעאג' בר לעביד'.

17 וע"פ מה שהובא לעיל הע' 15 בוודאי שזהו אותו המין [אמנם בעל 'שואל ונשאל' נאלץ לדמות מסברא בין שני התרנגולים, משום שבתקופתו לפני כמאה שנה לא הייתה אפשרות לשלוח למשיב או לשואל תיאור גרפי מדויק של התרנגול]. וע"ע על כל זה בדרכי תשובה יו"ד סי' פב ס"ק לד באריכות. ויש לציין שהדרכ"ת נזהר וחילק בין תרנגולי הודו לתרנגולי קוצ'ין, עיי"ש. ועי' ס"ק לד באריכות.

לסיכום: ברוב תפוצות ישראל התקבלה המסורת להתיר את התרנגולים החדשים למיניהם שהגיעו לארצות אירופה וארצות אחרות במאות השנים האחרונות, אם כי נראה שיש מקום לדון אם חלק מהזיהויים והמסורות עברו בצורה נכונה בין הפוסקים בהיעדר אמצעים גרפיים¹⁸. סקרתי כאן את עיקרי הדברים בהתבססי בעיקר על תשובות רבי יהודה אסאד זצ"ל, שהיה מראשי המדברים בנושא זה. בדיעבד אחרי שהתבססה המסורת 'החדשה' בכל מקרה יש מקום להקל בדבר, שהרי אצל כל העופות שנידונו כאן נמצאים ללא ספק כל הסימנים המתירים המוזכרים בפוסקים לעופות טהורים.

מימין לשמאל: תרנגול קוצ'ין, תרנגול קפריסאי (בשניהם הרגליים מכוסות בנוצות),

מימין לשמאל: תרנגול הודו, תרנגול ביתי מצוי, תרנגול פנינה.

עוד בספר 'מסורת העוף' מאת פרופ' זהר עמר עמ' 146-103, ובספר 'מאור לכשרות' מאת הרב ישראל מאיר לוינר עמ' 206-203 ועמ' 221-218.

18 שמות סוגי התרנגולים שהוזכרו במקורות שבמאמר, חלקם אולי מכוונים לבעל חיים אחד:
 1. ענגלישא הינער - תרנגול אנגלי. 2. קאשינ-חינא, קאחעכינא - קוצ'ין-סין. 3. אינדישע הינער, אינדיק, הינדי - תרנגול הודי. 4. תרנגול שנגחאי. 5. חניזשע הינער - תרנגול סיני. 6. תרנגול קיבריץ, קובריצר (קובצינר) - קפריסין. 7. פערל הינער, עופות של ארץ כוש, דג'אג' בר אל עביד, סראדך' בר אל עביד - תרנגול פנינה. 8. קארקחינער, קאקחינער - תרנגול קוצ'ין. 9. אמערקאנישע הינער - תרנגול אמריקאי (כנראה תרנגול הודו). 10. ענגלישי הינד - אנגלי הודי (אולי זו ט"ס וצ"ל ענגלישי הינר, עי' הע' 12).